

T. Dobosi Viola Mogyorósbánya, Újfalusi dombok, felső paleolit telep¹

Kutatástörténet

1982–1983-ban Homola István (Tatabánya, Bányászati Múzeum) a Duna jobb parti alluviális síkját kísérő löszteraszok Komárom-Esztergom megyei szakaszának terrepbejárásai során jelezte, hogy Mogyorósbánya határában, a szántóföldön megmunkált kova-töredékeket gyűjtött. Az 1983 őszi és 1984 tavaszi helyszíni szemle után 1984 májusában hitelesítettük a lelőhelyet, majd ezt követően ásatásokat végeztünk 1986, 1991 és 1999 években (1. kép). A kutatás folytonossági hiányai részben mezőgazdasági okokra (lucerna) részben a terület magánosítását követő helyzetre vezethetők vissza (ugyanis ugrásszerűen megnőtt azoknak a személyeknek és intézményeknek a száma, amelyek – okkal vagy ok nélkül – az ásatónak feltételeket szabnak)².

Az előzetes várakozás szerint a települési folt peremét elérjük 2001-ben (2. kép). Így a három foltból/lakóegységből álló komplexum települési jelenségeinek, régészeti leletanyagának dokumentálására, feldolgozására nyílik mód.

Topográfia

A Dunazug hegységcsoporthoz tartozó tagjainak (Visegrádi hegység, Gerecse) hegylábai lejtői és a Duna holocén/aktív ártere között váltakozó szélességű, átlag 180–210 m. tszf. magasságú teraszok húzódnak. A teraszokat fedő késő jégkori löszből őskőkori telepek sorát ismerjük. A mogyorósbányai felső paleolit lelőhely a nagyjából északnyugat-délkelet irányba rendeződött dombsor második, belső vonulatán van. A domb, a Dunába tartó patak völgye fölött, meredek – a hajdani szénbányászat meddőjével mesterségesen kialakított – lejtő tetején van. A völgy és a patak a Gerecse nagy északi leszakadásától, a Jankovich-barlang tömbjétől vezet a Duna gázlóhoz. A telep előkerülése annak a szerencsés körülménynek köszönhető, hogy a kultúrréteg a domb lemosott, az erózió és az aktív talajművelés által egyre inkább elegyengetett déli oldalán kiékelődött.

Települési jelenségek

Mogyorósbánya az a lelőhely, ahol a csaknem bolygatatlan fosszilizációs és beágyazódási körülmények következtében mód nyílt megfigyelni a kultúra (korszak) jellemző települési formáját. Ideiglenesen „komplex”-nek nevezzük azt a települési formát, amikor több, egymásból leletmentes sávval elválasztott leletkoncentrációról/települési folt-

Mogyorósbánya, Újfalusi dombok, Upper Palaeolithic site¹

Viola T. Dobosi

Research history

István Homola (Tatabánya, Museum of Mining) reported that he had found flaked silex fragments on ploughed fields during field walking on the loess terraces that run along the right side alluvial plain of the Danube in county Komárom-Esztergom in 1982-83. Following the inspection of the site in the autumn of 1983 and the spring of 1984, we authenticated it in May 1984, then conducted excavations in 1986, 1991 and 1999 (Fig. 1). The gaps between the excavation seasons are partly due to the agricultural utilisation of the land (lucern) and partly to the situation that resulted from the privatisation of the territory (namely we could witness an abrupt increase of individuals and institutions who lay down conditions with or without good reasons).²

I expect to finish excavations in 2001, when I hope to reach the edge of the settlement spot (Fig. 2). This will enable the documentation and elaboration of the settlement features and archaeological find material of a habitation complex of three sites/living units.

Topography

Terraces of varying width and an average height of 180-210 m a.s.l. run between the Holocene/active flood plain of the Danube and the foothill slopes of the members of the Dunazug hill range (Visegrádi hills, Gerecse). A series of palaeolithic settlements have been registered in the late Pleistocene loess covers of the terraces. The Upper Palaeolithic site of Mogyorósbánya can be found on the second, inner row of the approximately northwest-southeast directed hill row. The mound can be found on top of the steep slope, which was created artificially from the debris of the former coal mine, situated above the valley of a stream running to the Danube. The valley and the stream lead from the northern steep edge of the Gerecse, the block of the Jankovich cave to the fords of the Danube. The settlement was found due to the lucky circumstance that the culture bearing layer wedged out on the southern side of the hill, which got gradually levelled in consequence of denudation, erosion and active agricultural activity.

Settlement features

Mogyorósbánya is the site, where the only slightly disturbed fossilisation and inbedding conditions afforded the observation of the characteristic settlement pattern

1 Az 1984–1991 közötti ásatások eredményei publikálva: VIOLA T. DOBOSI: A new Upper Palaeolithic site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 5–17

2 E nehézségek leküzdésében köszönettel tartozom a tatai Kuny Domokos Múzeum munkatársainak.

1 Publication of the results of the excavations conducted between 1984 and 1991: VIOLA T. DOBOSI: A new Upper Palaeolithic site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 5–17

2 I am making efforts to solve the latter difficulty with the help of colleagues in the Kuny Domokos Museum in Tata.

ról/lakóobjektumról feltételezhetjük, hogy egyidőben lakták őket. A felső paleolit nyíltszíni települési formák nem zárt kategóriák, a szórt – sátras – komplex települési formáció kiegészítheti egymást, vagy a kutatás előrehaladtával egy magasabb szintre juthat (pl. egyetlen sátoralap kibővíülhet egy több sátras rendszerré). Mogyorósbányán eddig három telephelyet ismerünk. A feltárás időrendjében az első egy mintegy 40 négyzetméteres ovális folt. A második ettől keletre, 25 méternyire, egy 30 négyzetméternyi leletkoncentráció. A települési folt pereme kiékelődött, részben bolygatott (talán ennek a foltnak a leleteit húzta szét a talajművelés a felszínen).

Ettől északnyugatra mintegy negyven méternyire tartuk fel immár harmadik szezomban (1999-ben) a legnagyobb, harmadik települési foltot: eddig 194 négyzetméteren. Miután sem a feldolgozás, sem a feltárás nincs befejezve, az egyes lakóegységek közötti egyezéseket, különbségeket még nem ismerjük: azaz nem tudjuk, hogy ezeknek a közösségeknek valamilyen speciális tevékenysége tükröződik-e a leletanyagban. A III. települési folt nemcsak kiterjedésében többszöröse a másik kettőnek, hanem több tűzhely is van benne. Megkockáztatható, hogy ez a lakóobjektum talán a közösségi/étkezési helyiség, családi tűzhelyekkel, míg a töredéknyi alapterületű foltok egy-egy kis közösség/elemei család lakóhelyének maradványai lehetnek.

A felső paleolit település életében a dombtető felszíne egyenletesebb, elsimítottabb volt, a hajdani és jelenlegi felszín orográfiája eltérő. A kultúrreteg mélysége észak felé egyre nő. Míg az I. települési folt mélysége mintegy 80–100 cm, addig a III. települési folt északeleti sarka már 150–160 cm mélyen van (3. kép). A települési felszínen egyenletes szórásban van az állatcsont anyag, telep-, eszköz és gyártási hulladék. A kultúrreteg vastagsága 8–10 cm, ami a laza, szárazon könnyen porladó löszben két, illetve háromszori felszín-bontást tett szükségessé. A települési felszínnek fokozatosan üresednek ki, a leletanyag a leletkoncentrációk közötti üres sávokban sem fog el teljesen: egy-egy tárgy, manuport végig követhetővé teszi a hajdani települési felszínt. Állandó építményre, struktúrára utaló, s régészetileg megfogható jelenségeket nem észleltünk. Egyetlen, 35 cm átmérőjű és 15 cm mély, erősen faszenes földdel kitöltött lyukat parázstartó lyuknak határozhatunk meg, annak minden jelentéstan bizonytalanságával együtt. A tűzhelyek – bár az intenzív vagy hosszú tüzelés jeleként köröttük és alattuk erősen átégett a lösz – a felszínre voltak rakva.

A leletanyag mennyisége, a telep kiterjedése és szerkezete a Ságvári kultúrára jellemző tartós és/vagy nagy létszámú népséget feltételez, bár a település intenzitása nem éri el a korszak állandó (nem magyarországi) telepeinek szintjét.

Régészeti leletanyag (1984–1999 évek közötti, részleges feldolgozás eredményei)

A konvencionális régészeti tipológia felső paleolit rendszerei bármilyen vezérlő elvet is tartanak szem előtt

of the culture (period). We temporarily call “complex” a settlement pattern when several find clusters/settlement spots/dwelling features appear separated by find-free zones and we can suppose that they were inhabited at the same time. The Upper Palaeolithic open-air settlement patterns are not closed categories, scattered – tent – complex settlement formations can complete each other or reach higher levels as research advances (e.g. a single tent can be enlarged to a system of several tents). At Mogyorósbánya we have discovered three settlement patches. Numbered in the order of their excavation no. 1 was an oval spot on about 40 square metres. No. 2 was found about 25 m east of it and it appeared as a cluster of finds on 30 square metres. The edge of the site wedged out and was partly disturbed (plough perhaps scattered the finds of this site on the surface).

The largest patch no. 3 was unearthed in the third excavation season about 40 m northwest of the former one (in 1999), on a surface of 194 square metres up to now. As neither the elaboration nor the excavation have been terminated, we do not know as yet the matching and diverging elements of the sites, that is we cannot tell if the find material shows any kind of specialised activity of these communities. Site no. 3 is not only several times larger than the other two, but it has more than one hearth as well.

We can risk the supposition that this dwelling feature could be the communal area or the area where people had their meals at family hearths, while the sites on significantly smaller surfaces could be the remains of the dwelling places of small communities/nuclear families.

At the time of the existence of the Upper Palaeolithic settlement, the surface of the hill was more smooth and levelled, and the orography of the contemporary and the modern terrain was different. The depth of the culture bearing layer increased northwards. The depth of site no. 1 was 80–100 cm, while the northeastern corner of site no. 3 was uncovered in the depth of 150–160 cm (Fig. 3). Animal bones, settlement features, tools and knapping debris are evenly distributed on the surface of the settlement. The thickness of the culture bearing layer was 8–10 cm, which necessitated clearing in two or three phases in the loose, crumbling loess. The density of the finds gradually lessened, and even the empty zones between the clusters were not entirely void of finds, single items, manuports always helped to follow the contemporary floor surface. We could not observe any phenomenon that would suggest a permanent construction or structure or anything else that could be observed by archaeological means. We found a single hole, which was 35 cm in diameter and 15 cm deep, filled in with earth densely mixed with charcoal, and identified it as an ember pit being aware of all the uncertainties of the term. The hearths were built on top of the floor level, although the strongly burnt loess layer around and under them indicated long or intensive burning.

The quantity of the find material, the extension and structure of the settlement suggest a durational habita-

(forma, funkció, technológia vagy egyéb), egy-egy tárgy meghatározásánál a prioritás mindig a hagyományos munkaélle (azaz hol és milyen módon alakították ki).

Az évtizedeken át használt, kumulatív sorba rendezett típuslisták (A felső paleolitikumra D. de Sonneville-Bordes – J. Perrot munkája) nálunk még a lista alapjául szolgáló francia anyaghoz jobban közelítő ún. pengés felső paleolit leletanyagokra sem használhatók változatlan formában. Más az eszközkészlet karaktere, összetétele, arányszámai, s a terminológia sem fed azonos típusokat. A néhány éve elkülönített kavicsos felső paleolit leletanyag – Ságvári kultúra – jellemzésénél közelítésként követjük mégis ezt a módszert, mert az összevethetőség feltétele az azonos adatfelvétel.

A Ságvári kultúra, s ezen belül Mogyorósbánya eszközkészletének jellegét meghatározó „kavicsosság” ilyen módon elsikkad. Így Mogyorósbányán azok a magkövek, árvésők, gyaluk, chopperok, természetes hátú kések is fontosak, amelyeket a hagyományos nomenklatura szerint kategorizálunk, viszont kavicsokon vagy kavics-származékokon (geometrikusan tört, fél- vagy negyed kavics, gerezd, szelet) készíteneik, s ezek szintén a „kavics-szekciót” erősítik.

Úgyszintén nincs helye a listákban a „non-standardized” (nem-standard, ad hoc) eszközöknek, amelyek megítélése szubjektív, ám jelenlétük kétségtelen, s az eszközkészleten belüli arányuk mindenképpen jellemző lehet. Az előállítási folyamat elemzésekor-rekonstruálásakor sem fordítottak elég figyelmet a kavicsok megmunkálásának első – decortication – fázisaira, az akkor keletkezett hulladékok és a hagyományos magkövekről leválasztott szilánkok közötti különbségekre.

Típuslistánk kiegészítéséhez tartozik, hogy a magkövek közé soroltuk a magkövek felismerhető töredékeit is, valamint az árvésők közé a vésőélű szilánkokat.

A tompítást, mint jellegzetes retusfajtát a mikropengéken alkalmazták. Ez a megfigyelés ismét megerősíti, hogy a sokáig önálló kulturális egységnek vélt „Pilisszántói kultúra” (jelesül ebben a topográfiai helyzetben éppen a Jankovich-barlang felső sárga kulturrétegének mintegy harminc kőeszköze) a nyíltszíni telepek lakóinak csak átmeneti barlangi tartózkodását bizonyítja.

A hagyományos típusok megmunkálása megegyezik az eddig tapasztaltakkal (4. kép). A Ságvári kultúra lelőhelyei sem módosítanak azon a hazai felső paleolitikumban általános jelenségen, hogy feltűnően kevés a fűrő. Ami van, az sem a klasszikus típus. A mogyorósbányai III. számú települési folt típuslistájában nem mutatkozik rendkívül kiugró érték, sem az egyes típusok arányainak megváltozásában, sem a települési foltokon belüli szóródásban illetve koncentrálódásban, sem az egyes típusok és nyersanyagfajták speciális kapcsolódásában.

A III. települési folt önmagában is és az eddig megismert teljes településsel együtt is egy általános, vegyes funkciójú, huzamosabb ideig lakott felső paleolit település-képét nyújtja.

tion and/or a populous community characteristic of the Ságvár culture even if the intensity of the settlement does not reach the level of the permanent settlements of the period (outside Hungary).

Archaeological material (results of the detailed analysis of the materials unearthed between 1984 and 1999)

Typology

The Upper Palaeolithic systems of conventional archaeological typology, whatever principle they respect (shape, function, technology or other), always give priority to the traditional working edge (i.e. where and how it was made) at the definition of an object.

The type lists arranged in cumulative graphs (D. de Sonneville-Bordes and J. Perrot's one for the Upper Palaeolithic), which have been used for decades, cannot be applied without modifications even on the so-called leptolithic Upper Palaeolithic find materials although they stand the closest to the French materials on which they were developed. The character, composition and ratios of the tool kits are different and the terminology we use does not match the same types. Still we shall follow this method for the characterisation of the pebble Upper Palaeolithic finds – Ságvár culture – determined a few years ago, because no comparison can be made without unified criteria.

With this method, the “pebble” character of the tool kits of the Ságvár culture, and so also of Mogyorósbánya, cannot be demonstrated. So the cores, burins, rabots, choppers, naturally backed knives grouped according to the traditional terminology are also important at Mogyorósbánya, but they were made on pebbles and pebble derivatives (geometrically broken half or quarter pebbles, segments, slices) and they increase the “pebble-section”. The “non-standardised” (ad hoc) tools are also omitted from the list. Their evaluation is subjective, still they are obviously present and their ratio within the tool kit can be typical. We have not paid enough attention at the analysis and reconstruction of the production process to the first, decortication phase of pebble treatment, to the differences between the waste of this phase and the flakes removed from traditional cores.

Another modification of the type list was that we grouped the identifiable core fragments to the cores, and flakes with burin edges to the burins.

Blunting as a characteristic retouching type was used on microblades. This observation corroborates once more that the “Pilisszántó culture”, which used to be treated as an independent cultural entity (in this topographic situation it means the about 30 stone tools of the upper yellow culture bearing layer of the Jankovich cave), is a group of temporary cave camps of the inhabitants of open-air settlements.

The elaboration of the traditional types is the same as we have witnessed so far (Fig. 4). The sites of the

A legnagyobb, III. települési folt régészeti anyaga, 1999. évi ásatás és összesítés
Archaeological material of the largest settlement unit no. 3. Excavation in 1999 and total

Típuslista Sonneville-Bordes – Perrot alapján – Type list after Sonneville-Bordes – Perrot	1999 excavation						1986–1999	
	Kova Silex	Kvarcit Quartzite	Hidrokvarc Hidro- quartzite	Obszid. Obsidian	Egyéb Other	1999 db item	III.lh. total N s. III total N	III.lh. total % s. III. total %
1–15 vakarók <i>end-scrapers</i>	4		1			5	27	0,8
17 vakaró-árvéső <i>end-scrapers – burin</i>	1	1				2	6	0,02
16 gyalu <i>rabot</i>	5					5	17	0,5
23 fűrő <i>borer</i>	1					1	3	0,01
27–44 árvésők <i>burins</i>	29		3	1		33	88	2,5
45–52 pengehegyek <i>blade points</i>			1			1	4	0,01
57 vállas eszközök <i>shouldered tools</i>	1			1		2	7	0,02
58–59 tompított <i>blunted tools</i>	5					5	6	0,02
60–63 csonkított <i>truncated tools</i>	1		1			2	10	0,03
65–68 retusált penge <i>retouched blade</i>	10			1		11	50	1,5
77 kaparó <i>scraper</i>	2	1				3	9	0,03
kavics <i>pebble</i>	3	1			4	8	33	1,0
gerezd <i>slices</i>	14	8	2			24	72	2,05
chopper <i>choppers</i>	1					1	16	0,05
ret. szilánk <i>retouched flakes</i>	1					1	27	0,9
magkő <i>cores</i>	14		1			15	71	2
penge <i>blades</i>	60	5	11	5		71	217	6,2
szilánk <i>flakes</i>	670	59	53	19	14	815	2830	81
hande axe <i>handaxe</i>							1	x
egyéb <i>others</i>		4			5	9	18	0,6
együtt <i>together</i>	822	79	73	27	23	1024	3512	100

Az 1999. évi ásatás 140 eszközéből mért adatok szerint az eszközök szélessége 62 százaléka a hosszúságnak.

A hosszúság – szélesség arány 1:1 – 1:1,5 első kategóriába került a legtöbb eszköz (61 db), míg a klasszikus penge kritériumnak megfelelő csoportokba (a hosszúság legalább kétszerese a szélességnek) mindössze 38 db. Tehát a laminarizáció gyenge. A Ságvári kultúra leletegyüttese – Ságvár, Mogyorósbánya, Madaras, Szob(?) – éppen a kedvelt nyersanyagforrás miatt a kissé atipikus-töredékes jellegűek, a pengék szélesek, rövidek.

A 140 kőeszköznek az átlaghossza 38 mm, ami szintén kisebb a várhatónál. A különbség különösen a Pavlovi kultúra telepeinek hasonló értékeihez képest jelentős (Bodrogkeresztúr: 45 mm).

Nyersanyag-megoszlás

A nyersanyagok a korszak általánosan elterjedt és használt kőzetfajtái.

Helyi, regionális és nagy távolságból³ beszerzett nyersanyagfajták egyaránt előfordulnak.

Legkedveltebb nyersanyag a mezozoós radiolarit (gerecsei és a zölden márványozott Kárpátok-beli), amely pados-lemezes, gumós formában is előfordul, ám

Ságvár culture do not modify the general features of the Hungarian Upper Palaeolithic, namely that there are surprisingly few borers and even these ones are different from the classical types. The type list of site 3 at Mogyorósbánya does not show any prominent values either in the change of the ratios of the individual types or in the horizontal distribution or clustering within the site, or in the connection between the individual types and raw material types.

Unit 3 shows the image of a generalised Upper Palaeolithic settlement of mixed functions inhabited for a longer time.

According to the data measured from the 140 tools from the excavation in 1999 the width of the tools is 62% of the length.

Most of the tools fell in the length – width ratio of 1:1 – 1:1.5 (61 items), while only 38 items could be placed in the groups meeting the demands of a classical blade (the length is at least twice of the width). That is laminarisation is weak. The find assemblages of the Ságvár culture (Ságvár, Mogyorósbánya, Madaras, Szob(?)) have a slightly atypical, fragmented feature due to the preferred raw material sources, the blades are wide and short. The average length of the 140 tool is 38 mm, which is also smaller than expected. The difference is especially striking as compared to similar values of the settlements of the Pavlov culture (Bodrogkeresztúr: 45 mm).

3 A kategóriák értelmezése: K. T. BIRÓ – V. T. DOBOSI: Lithotheca, Comparative raw material collection of the Hungarian National Museum 1991.

folyóhordalékból, kavicsként gyűjtve éppen a kultúra alapkarakterét határozza meg.

A kovaféleségek kiegészülnek egy közelebről meg nem határozott forrásból származó sávos kovával, idős, kavics formában gyűjthető lidittel, valamint azzal a változatos színű, ám egységesen erős fehér patinával bevont, finomkristályos szerkezetű tűzkővel, amit – jobb híján – erraticus tűzkőnek határozunk meg.

A hidrokvarcit – első közelítésben – jöhetett együtt az obszidiánnal.

A mogyorósbányai eszközkészlet nyersanyag-megszámlálásában két figyelemre méltó adat van:

– az obszidián szokatlanul magas aránya (a hidrokvarcittal együtt a Tokaj-Eperjesi hegység környékéről származik a nyersanyag 8 százaléka, ami rendszeres kapcsolattartást feltételez).

– az 1999. évi ásatáson előkerült egyetlen hegyikristály szilánk.

A hegyikristály eddig csak a pengés gravetti kultúra két kronológiai szintjébe tartozó telepeken fordult elő, különösen nagy számban Pilismarót környékén (epigravetti).

Mogyorósbányai előfordulásával a gravetti időszak teljes időtartamára bővült a Kelet-alpi régiókból származó nyersanyag forrásainak ismerete, beszerzése.

Egyetlen olyan karakteres nyersanyagról tudok, amelyik nem fordult eddig elő a Ságvári kultúra telepein: a szeletai üveges kvarcporfir.

Az egyéb nyersanyagféleségek között az okkerdarabcskák gyakoriak. Az andezit-tufa legközelebbi lelőhelye a Visegrádi-hegység (légvonalban 20–25 km), a völgyek meredek falából gyűjthető. A homokkő, mezozoós mészkő a lelőhely közvetlen környezetében fellelhető.

Külön meg kell említeni a telepre érdekes formája miatt, kuriózumként bekerült ammonites peremtöredékeket, numulitest (Szent László pénze). Mindkét fosszília helyi gyűjtésű, a Gerecse mészköve gazdag ammonitesekben, s a mogyorósbányai völgy déli oldalának lejtőjén ma is gyűjthető a numulites. A legegzenetikusabb nyersanyag, ami itt előkerült, az 1991. évi ásatáson megtalált borostyántöredék⁴.

Raw material distribution

The raw materials are the common rock types used in the period. Local, regional and exotic³ raw material types can be found among them.

The most popular raw material was the Mesozoic radiolarites (the one from the Gerecse and the one with green marble-pattern from the Carpathians), which occur in benches in a laminated form but the pebble form collected from the alluvial deposits defined the basic character of the culture.

The silex types are completed by a striped silex variety of an unknown source, old lydite, which can be collected in a pebble form, and the finely crystalline flint of various colours but uniformly coated with a strong white patina that is determined, for lack of a better name, as erratic flint. Hydroquartzite, at first glance, could have arrived together with obsidian.

There are two noteworthy data in the raw material distribution of the Mogyorósbánya tool kit:

– the relatively high ratio of obsidian (8 percent of the raw material came, together with hydroquartzite, from the Tokaj-Presov mountains, which suggests a constant contact);

– A single rock crystal flake was unearthed during the excavations in 1999.

Rock crystal was so far found only in the settlements of the two chronological levels of the leptolithic Gravettian culture, and especially many items around Pilismarót (Epigravettian).

With its occurrence at Mogyorósbánya, the knowledge of the sources and the acquisition of the raw material type originating from the Eastern Alpine region could be extended to the whole of the Gravettian period. I know only of a single characteristic raw material that has not been found in the settlements of the Ságvár culture, and this is the glassy quartzporphyry of the Szeleta culture.

Among the other raw material types, ochre pieces are frequent. The closest source of andezite tuff is in the Visegrád hills (20–25 km as the crow flies), it can be collected from the steep walls of the valleys. Sandstone and mesozoic limestone can be found in the direct vicinity of the site.

Nyersanyag Raw materials	Felszín Surface		I. telep Unit I		II. telep Unit II		III. telep Unit III		Mind Total N	
	db items	%	db items	%	db items	%	db items	%	db items	%
Kova Silex	192	93,6	1177	83,4	759	77,5	3043	87	5171	85
Kvarcit Quartzite	8	3,9	143	10,1	120	12,3	263	7	534	8,6
Hidrokv. Hydroqu.	3	1,5	26	1,8	9	1	99	3	137	2,2
Obszid. Obsidian	2	1	66	4,7	91	9,2	69	2	228	3,7
Egyéb Others							38	1	38	0,6
	205		1412		979		3512		6108	

4 Miután a későpleisztocénből eddig csak Pilismarót-Pálréten és Mogyorósbányán került elő succinit, Földvári M. egyelőre nem tudja a geológiai forrást azonosítani. M. FÖLDVÁRI: Analysis of the amber from Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 16–17.

3 On the categories see: K. T. BIRÓ – V. T. DOROSI: Lithotheca, Comparative raw material collection of the Hungarian National Museum 1991.

Kiegészíti az összképet néhány, kissé töredékes ékszer-csiga (harmadkori üledékekből gyűjtött díszcs csigahéj).

A mogyorósbányai csigahéjak geológiai forrását, a felső paleolit kori gyűjtőhelyet még nem kerestük, ám az únyi oligocén homokbánya profiljától a szobi gyűjtőhelyig ma egy napi járóföldön belül gyűjthetünk megfelelő ékszernek valót.

The rim fragment of an ammonites and a nummulites (Saint László's coin) must be mentioned as items of unusual shapes. Both fossils could be collected locally. The limestone of the Gerecse is rich in ammonites, and nummulites can be collected even to date in the southern slopes of the valley of Mogyorósbánya. The most exotic raw material uncovered during the excavations in 1991 was an amber fragment.⁴

Az 1999. évi mogyorósbányai ásatás és a kultúra névadó lelőhelye típuslistája
Type list of the Mogyorósbánya site (1999) and the eponymous site of the culture

Típus Type	Mogyorósbánya összes Mogyorósbánya Total		Ságvár összes ⁵ Ságvár Total ⁶	
	db items	%	db items	%
1-15 vakaró <i>end-scrapers</i>	58	12,4	167	42,1
17 vakaró-árvéső <i>end-scrapers - burin</i>	13	2,8	12	3,1
16 gyalu <i>rabot</i>	34	7,3	11	2,8
23 furó <i>borer</i>	8	1,7	11	2,8
27-44 árvéső <i>burin</i>	181	38,7	103	26
45-52 pengehegy <i>blade point</i>	11	2,4	5	0,13
57 vállas <i>shouldered tool</i>	10	2,1	1	0,02
58-59 tompított <i>backed blades</i>			3	0,1
60-63 csonkított <i>truncated</i>	18	3,9	3	0,1
65-68 retusált penge <i>retouched blade</i>	89	19,1	3	0,1
76-77 kaparó <i>piece esquillé-scrapers</i>	30	6,4	26	6,6
84-85 lamelle a dos <i>backed bladelet</i>	15	3,2	52	13,1
Típusok összesen Types together	467	100	397	100
kavics <i>pebble</i>	48	0,8		
gerezd <i>slices</i>	106	1,7		
choppers <i>choppers</i>	24	0,4		
ret.szilánk <i>retouched flakes</i>	74	1,2		
magkő <i>core</i>	108	1,8		
pengék <i>blades</i>	337	5,6		
szilánkok <i>flakes</i>	4918	80,5		
„szakóca” <i>hande axe handaxe</i>	1	+		
egyéb <i>others</i>	25	0,4	22	
mind <i>together</i>	6108			

A statisztikus összehasonlítás adatai legalább két dolog igazolnak.

1. a nem azonos kritériumok alapján felvett adatok alapján összeállított statisztikai adatsor nem összehasonlítható, az eredmény nem értékelhető: a ságvári adatfelvételben a „kavicsosság” nem szerepel sem a típuslistában, sem a különböző paraméterekből összeállított indexekben;

2. a Ságvári kultúra eddigi két legnagyobb, generális funkciójú telepén a vezető típusok (vakarók, árvésők) aránya is lényegesen eltérő, azaz a tipológiai összkép nem bizonyul elégséges feltételnek a lelőhely kulturális besorolásához.

The picture is completed by some slightly fragmented snail shell trinkets (ornamental snail shells collected from Tertiary deposits).

We have not yet found the geological source, the Upper Palaeolithic collecting point of the snail shells found at Mogyorósbánya. To date, shells suitable for trinkets can be collected from the section of the Oligocene sand pits at Úny to the collecting point at Szob within a day's walk.

5 CSONGRÁDINÉ BALOGH ÉVA 1984: A ságvári paleolit lelőhely leletanyagának tipológiai és statisztikai feldolgozása. ELTE szakdolgozat. Kézirat.

4 Since succinite has so far been found in Late Pleistocene environment only at Pilismarót-Pálrét and Mogyorósbánya, M. FÖLDVÁRI cannot as yet determine the geological source. M. FÖLDVÁRI: Analysis of the amber from Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 16-17.

5 CSONGRÁDINÉ BALOGH ÉVA 1984: A ságvári paleolit lelőhely leletanyagának tipológiai és statisztikai feldolgozása. ELTE Univ. thesis. Manuscript.

Fauna

Malakofaunisztikai értékelést Krolopp Endre végzett az 1992. évi publikáció appendixében⁶. A csigafauna alapján a jelenleginél hűvösebb éghajlatú, nyílt, füves vegetációjú terület volt a lelőhely környéke.

A gerinces fauna feldolgozása nem történt meg, az ásatás során végzett megfigyelés szerint legnagyobb számú zsákmányállat a *Rangifer tarandus*.

A Mogyorósbánya, Újfalusi dombok felső paleolit telep jelentősége

A lelőhely a rövid élettartamú, ám erőteljes és feltehetően népes Ságvári kultúra legtöbb régészeti leletet eredményező telepe. A felső paleolit nyíltszíni telepeken tapasztalt települési formák közül itt sikerült hitelesen dokumentálni az úgynevezett komplex települést. Az itt nyert régészeti, és természettudományos adatok döntően meghatározták a Ságvári periódus és kultúra körvonalazását, elkülönítését.

A telep radiokarbon kora: Deb-1169 19 930 ± 300 BP⁷

The data of the statistical comparison prove at least two things: statistical data series built on different criteria cannot be compared, the result cannot be evaluated: the "pebble feature" was omitted from the data registered in the Ságvár material both regarding the type list and the indices calculated from various parameters.

– The ratio of the leading types (end-scrapers, burins) is significantly different in the two, so far largest sites of the Ságvár culture showing general functions. This means that the typological picture is not sufficient for a cultural affiliation.

Fauna

Endre Krolopp analysed the molluscan fauna in the appendix of the 1992 publication.⁶ Based on the gastropod fauna, the environment of the site had a cooler climate than the present one, and the vegetation was an open grassland.

The vertebrate fauna has not yet been analysed. As we could observe during the excavations, the most common prey animal was *Rangifer tarandus*.

Significance of the Mogyorósbánya-Újfalusi dombok Upper Palaeolithic site:

– The site yielded the richest archaeological material of the Ságvár culture, which existed for a short time but probably had a large population and carried out intense activity.

– From among the settlement patterns experienced in the Upper Palaeolithic open-air sites this was the one where the so-called complex settlement could be documented with authenticity.

– The archaeological and scientific data recovered at the site played a decisive role in the differentiation and definition of the Ságvár period and culture.

– C-14 date of the settlement is: Deb-1169 19 930 ± 300 BP⁷

6 E. KROLOPP: Mollusc fauna from the Palaeolithic Site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 17.

7 E. HERTELENDI: Radiocarbon dating of the Upper Palaeolithic site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992.16.

6 E. KROLOPP: Mollusc fauna from the Palaeolithic Site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 17.

7 E. HERTELENDI: Radiocarbon dating of the Upper Palaeolithic site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992.16.

Irodalom • References

BIRÓ – DOBOSI 1991

K. BIRÓ T. – V. DOBOSI T.: Lithotheca, comparative raw material collection of the Hungarian National Museum, Budapest, 1991.

DOBOSI 1992

V. DOBOSI T.: A new Upper Palaeolithic site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 5–15.

FÖLDVÁRI 1992

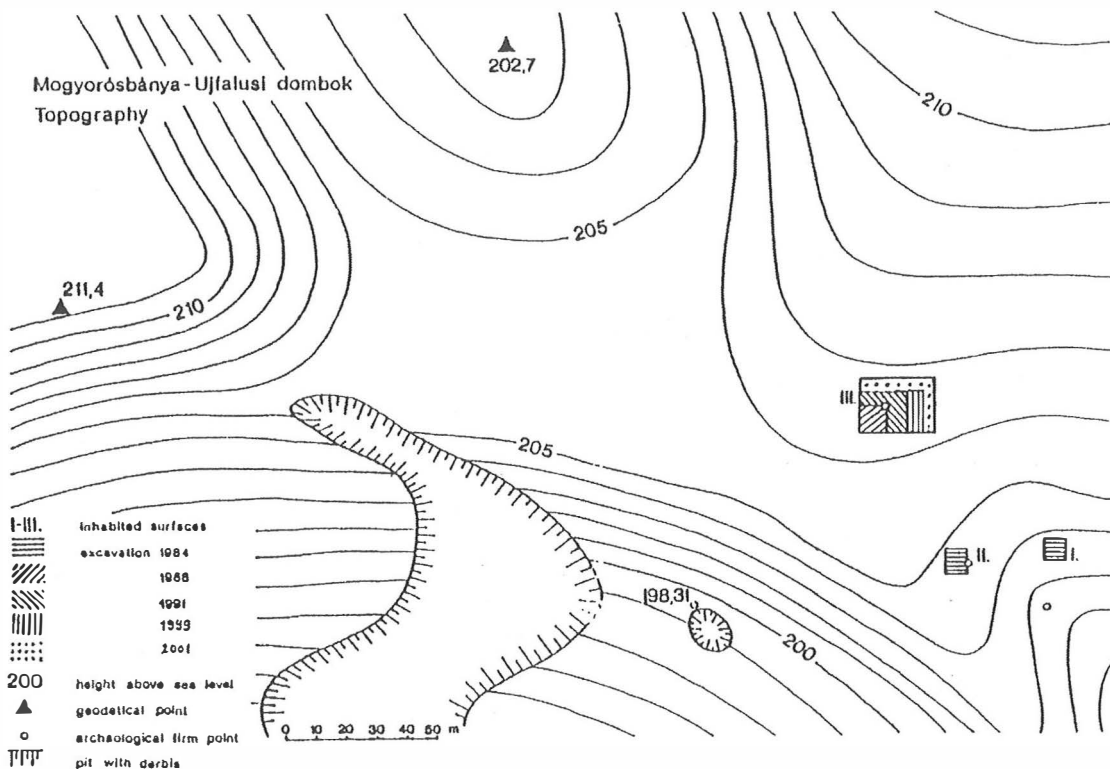
M. FÖLDVÁRI: Analysis of the Amber from Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 16.

HERTELENDI 1992

E. HERTELENDI: Radiocarbon dating of the Upper Palaeolithic Site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 16.

KROLOPP 1992

E. KROLOPP: Mollusc fauna from the Palaeolithic Site at Mogyorósbánya. ComArchHung 1992. 17.

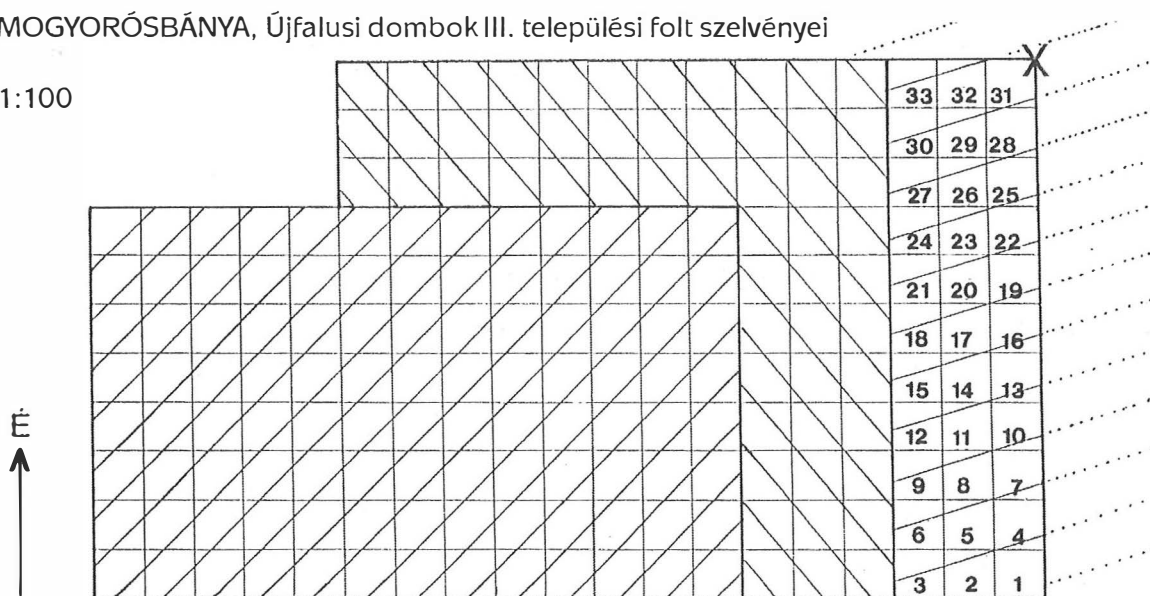

1. kép: Mogyorósbánya, Újfalusi dombok felső paleolitik leőhely topográfiája, a települési foltok helye.

Fig. 1: Topography of the Mogyorósbánya, Újfalusi dombok Upper Palaeolithic site, locations of the sites.

MOGYORÓSBÁNYA, Újfalusi dombok III. települési folt szelvényei

1:100

2. kép: A III. települési folt szelvényei.

Fig. 2: Cuttings of site III.

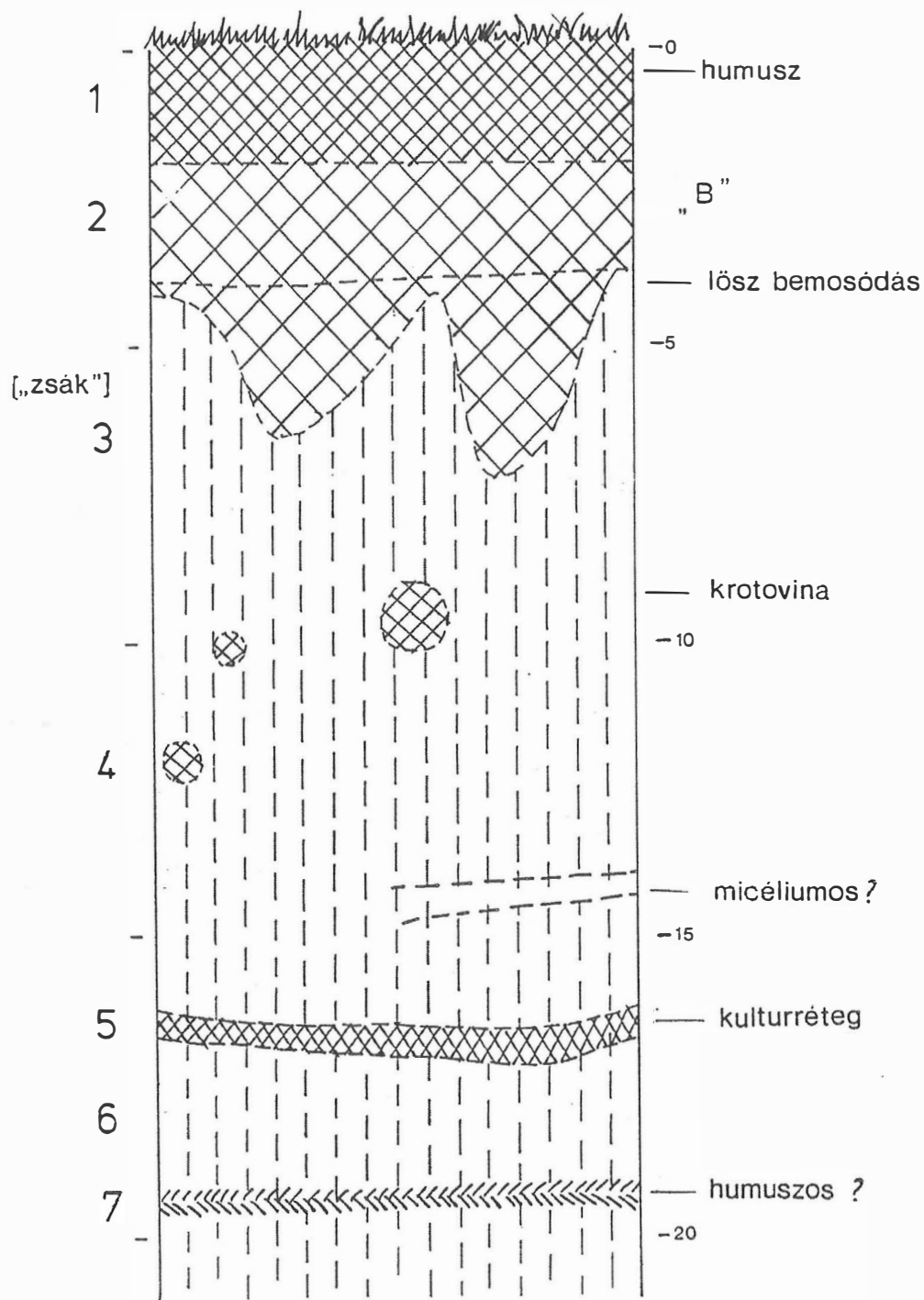
MOGYORÓSBÁNYA – Ujfalusi dombok α szelvény

Keleti fal metszet a 16. □ -ben

1999. 08.25.

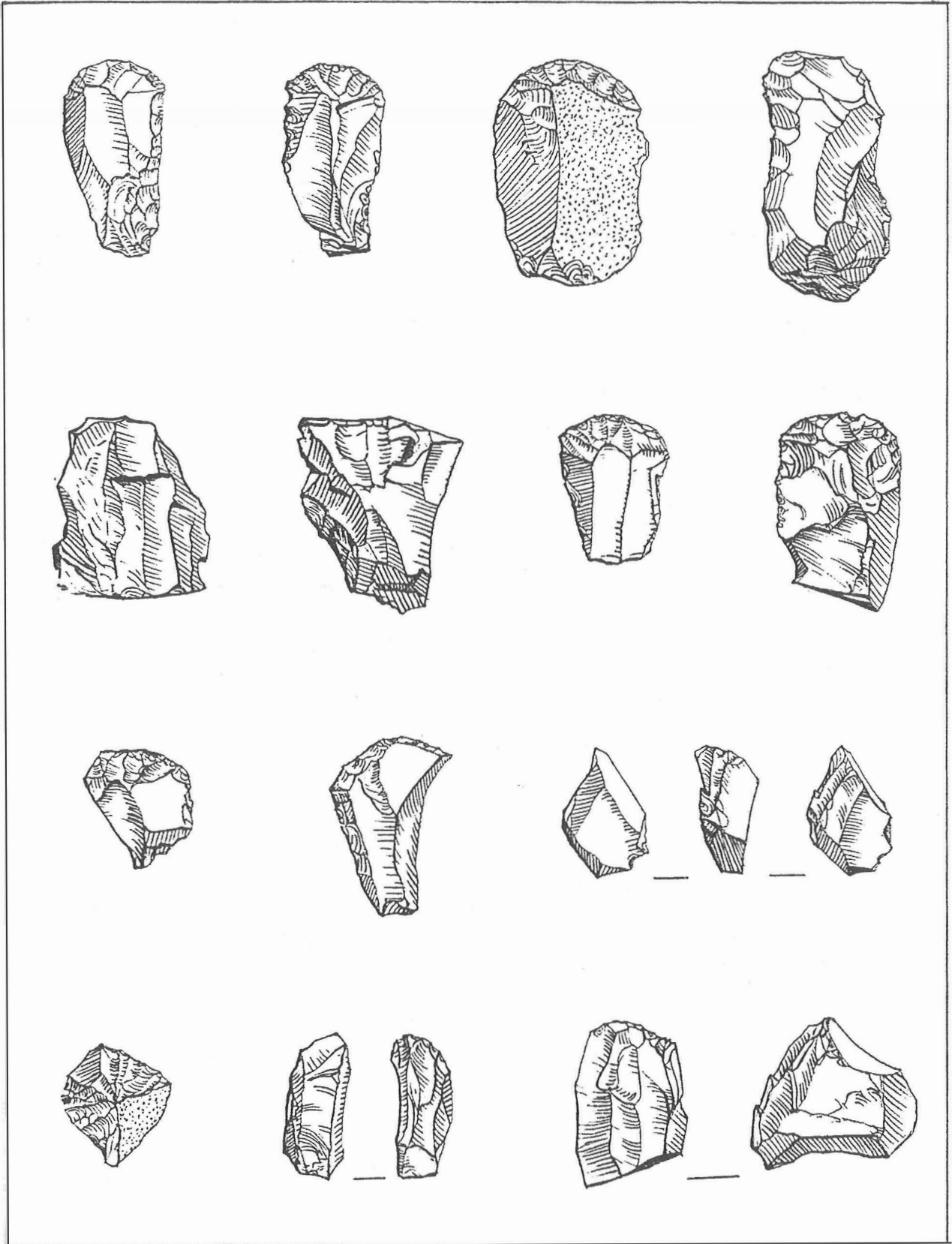
1:10

É ←

3. kép: Az 1999. évi ásatási szelvény keleti falának rétegsora.

Fig. 3: Layer sequence of the eastern wall of the cutting opened in 1999.

4. kép: Eszközök az 1999. évi ásatás anyagából.

Fig. 4: Tools from the excavation material unearthed in 1999.